

УДК: 321.324

ПОЛІТИЧНА РЕГІОНАЛІСТИКА: ПРЕДМЕТНЕ ПОЛЕ І ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ

Володимир Мельник, Любомир Сковчиляс

Львівський національний університет імені Івана Франка
Ел.пошта: *filos@franko.lviv.ua*; *cpdfd@franko.lviv.ua*

Розглядається проблема становлення політичної регіоналістики як окремої наукової сфери. Простежується процес еволюції підходів до розуміння основних понять та методів дослідження. Окреслюється предметне поле та методологічні основи політичної регіоналістики у світі, на пострадянському просторі, в Україні.

Ключові слова: регіон, регіоналізм, політична регіоналістика, методологія, політична наука

Регіон, регіоналізм та регіоналізація – категорії, а відтак і проблеми, дослідження яких у політичній науці набуває нового звучання у контексті посилення глобалізації, розширення Європейського Союзу, а також у контексті гасла „Європа регіонів”. Доволі актуальна ця проблематика і для самої України, як у контексті перманентних дискусій з приводу федералізації України, епізодичного спалахування просепаратистських настроїв у окремих регіонах держави, необхідності посилення ролі місцевого самоврядування тощо.

Проте відразу зробимо застереження, що ми не ставимо у своїй роботі за мету вирішення актуальних проблем сьогодення, чи тим більше, аналіз конкретної політичної кон'юнктури у сучасній Україні, а звертаємося до ширшого контексту регіоналістики, а саме – її предметного поля і теоретико-методологічних основ.

Серед найновіших праць зі сфери теоретико-методологічних аспектів дослідження регіоналізму і усталення наукового апарату політичної регіоналістики важливе значення мають роботи Г.Ямомото „Теоретичні аспекти багатокультурності і регіоналізму” [1; с. 7-10] та Г.-Ю.Пехле. „Регіон, регіоналізм та регіоналізація» у Європі ХХ-го століття”[2].

Соціокультурний підхід до дослідження регіоналізму пропонує науковець із Мендельського університету в Брно (Чехія) С.Хубік . На його думку, «дослідження процесів глобалізації веде до встановлення набору концепцій з певною евристичною, методологічною і теоретичною, а також практичною ефективністю. І все-таки, простий аналіз показує, що набір таких концепцій дуже залежить від тих чи інших політичних програм і проектів. Але наукове дослідження не повинно бути лімітоване, обмежене ніякою іншою мовою, крім своєї власної, тобто наукової мови» [3; с.93].

Приймаючи мову засобів ненаукового дискурсу, дослідники в такий спосіб приймають також ненаукову логіку. Наукове розуміння регіону, чи соціальної

одиниці аналогічного кшталту - питання логіки, інакшої, аніж логіка політичних програм чи проектів. Наукове дослідження шукає логіку предмета (регіон, наприклад) зовні, а також зсередини. Саме тому ідеї і принципи соціального конструктивізму повинні відігравати важливу роль серед наукових інструментів дослідження.

Ці принципи й ідеї - не частина простої мови і логіки політичних програм та проектів. Підміна наукової мови і наукової логіки політичними може призвести до фатальної помилки. Регіон - результат соціального конструювання, і наукове конструювання регіону - тільки один із вимірів цього складного процесу.

Серед вчених пострадянського простору авторитетним науковцем у сфері регіоналістики є білоруська дослідниця К.Доморенок [4; с.1-5]. У своїй праці „Європейський регіоналізм: концепції і підходи” вона зазначає, що «на Заході вивчення проблем регіоналізму нараховує не одне десятиліття. Нерідко воно здійснюється в тісній взаємодії з концепцією федералізму. Особливо активне поширення ці теорії отримали в Західній Європі. Різні їх варіанти поєднує думка про те, що в нинішньому своєму вигляді держава-нація застаріла і, по суті, не має змісту, тим більше, що більшість сучасних міждержавних кордонів дуже умовні. Найбільшу загрозу національній державі становить той факт, що крім міждержавного рівня співпраці, що безупинно розширюється, держави-учасники делегують на наднаціональний рівень усе більш істотні повноваження. У той же час, усі великі владні повноваження передаються на регіональний, місцевий рівень”.

Згадана дослідниця також використовує напрацювання Анатолія Мурадяна, який вказує, що „початково поняття регіону (Західна Європа, Східна Європа, Східна Азія, Близьким Схід і т.д.) наповнювалося головно географічним, територіальним змістом. Однак з часом це все більше починає включати інші фактори: подібність культур, політичну орієнтацію, оборонну взаємодію, морально-ціннісні і релігійні моменти, не говорячи вже про економічну взаємодію і загальні економічні інтереси” [5; с.87].

У вузькому розумінні, одні дослідники воліють визначати регіон як господарсько-економічну спільність (наприклад, російський Волго-вятський регіон, німецький Рур, американський Середній Захід, український Донбас тощо), інші - як географічно-адміністративну одиницю (область - в Україні, земля - у Німеччині, штат - у США, та ін.), треті як культурно-історичну територію (Гуцульщина - в Україні, Нова Англія - у США і тощо) . У глобальному контексті регіон може бути визначений як група прилеглих країн, що становлять окремий економіко-географічний, чи близький за національним складом і культурою, або однотипний за суспільно-політичним ладом район світу. Тим часом існує і вузько спеціалізоване трактування терміна „регіон”. Так, регіони в аспекті зовнішньоекономічних зв'язків - це структурна частина чи підсистема міжнародних економічних відносин, де процес інтернаціоналізації має регіональну основу, реалізовану часом поза існуючими політичними і адміністративно-територіальними кордонами [6; с.315-321].

Якщо перейти до визначення поняття регіон, то одним з найбільш раціональних, К.Доморенок вважає підхід професора Дортмундського університету Л.Ремхельда. З його погляду, регіон є «супертерміном», що включає в себе ряд основних ознак - певну територію, населення, спільність історії, природних умов, розв'язуваних проблем. Усе інше залежить від тих завдань, які вирішує дослідник. Якщо він більше зацікавлений у вивченні економічних аспектів, то буде тяжіти до розгляду регіону через призму наявних там господарських зв'язків. Якщо більш

важливим є етно-культурний вимір, то регіон аналізується насамперед з погляду тієї території, на якій проживає та чи інша етнічна група. Можливо і комбінування критеріїв, якщо саме завдання має комплексний характер [7; с. 78-86].

Інший важливий для регіоналістики термін – регіоналізм. Доктор політичних наук О.Дегтярьов підкреслює, що «регіоналізм як ціннісно-раціональна орієнтація на регіональні (соціальні, соціально-економічні, економічні, політичні) пріоритети традиційно існує і в унітарних, і у федеративних державах. Він займає соціокультурну й ідеологічну ніші, будучи результатом дії двох тенденцій: етатизації регіональних пріоритетів і локалізації загальнодержавних інтересів» [8; с.137].

У контексті розуміння і дослідження регіоналізму та регіоналізації варто згадати також про дослідження "Регіоналізм як наукова і практична проблема в контексті загальносвітової системи "центри-регіони", яке вже упродовж 5 років здійснюється кафедрою історії, політології і права Казанського державного університету в Татарстані. На тему опубліковано 17 робіт, у тому числі 3 монографії. Дослідження передбачає вирішення таких завдань як:

- осмислення й адаптація західного досвіду регіоналізації,
- розробку наукової концепції регіоналізації;
- формування пакета практичних рекомендацій зі здійснення регіональної політики.

Підсумовуючи зазначені методологічні напрацювання, ми приходимо до висновку про важливість галузі знань, що є з одного боку міждисциплінарним явищем, а з іншого відгалуженням політичної науки і яку прийнято називати „політичною регіоналістикою”. Один з фахівців у цій галузі – Р.Туровський визначає регіоналістику так: „Регіоналістика містить у собі великий комплекс міждисциплінарних досліджень. З одного боку, вони є проекцією політології на регіональний рівень, тобто - особливим напрямком політичної науки, що вивчає регіональні аспекти політичних інститутів, процесів, партій, еліт та ін. у рамках певної держави. Політичні явища можуть розглядатися в різних ракурсах: в окремо узятих регіонах, у рамках компаративного аналізу для групи регіонів і в зрізі відносин між центром і регіонами. З іншого боку, політична регіоналістика використовує типово географічні методи — порівняльно-географічний, що аналізує ситуації в різних регіонах, і метод комплексних регіональних досліджень, при якому конкретна територія вивчається як система, що включає в себе безліч різномірних компонентів” [9; с.138-157] .

Регіоналістика має різне значення і може бути орієнтована на різні проблеми в залежності від типу держави, стосовно якої вона використовується. Особливе значення вона має для тих держав, у яких регіональні політичні процеси більш-менш автономні стосовно загальнонаціонального і впливають на хід подій на рівні держави в цілому. До таких без сумніву належить і Україна.

У політичній регіоналістиці виділяються дві основних сфери аналізу:

- 1) відносини між центром і регіонами, політика держави стосовно регіонів;
- 2) вивчення політичного середовища на рівні власне регіонів.

На думку Туровського, комплексне наукове дослідження політичного регіону припускає аналіз політичної ситуації за цілою низкою параметрів:

- 1) відносини регіону з центром і його місце на політичній карті країни;
- 2) особливості регіонального політичного режиму, у т.ч. інституційні;
- 3) регіональний політичний процес, історія і специфіка політичного лідерства;
- 4) органи місцевого самоврядування і їхні відносини з органами регіональної державної влади;

- 5) структурні особливості регіональної еліти;
- 6) своєрідність місцевого партійного будівництва;
- 7) політико-географічна структура регіону (центри і периферії політичного впливу, міжрайонні розходження);
- 8) характерні риси регіональної політичної культури і її вплив на електоральний процес.

В Україні політична регіоналістика наразі ще не оформилася у систематизовану наукову дисципліну. Хоча слід відзначити, що розуміння актуальності проблем, які лежать у предметному полі політичної регіоналістики простежується на урядовому рівні. Ще у 2000-му році було розроблено Кабінетом міністрів України Концепцію регіональної політики. А вже через рік Указом Президента України від 25 травня 2001 року її було затверджено. Ось як визначалася головна мета цієї Концепції: „Головною метою державної регіональної політики є створення умов для динамічного, збалансованого соціально-економічного розвитку України та її регіонів, підвищення рівня життя населення, забезпечення додержання гарантованих державою соціальних стандартів для кожного її громадянина незалежно від місця проживання, а також поглиблення процесів ринкової трансформації на основі підвищення ефективності використання потенціалу регіонів, підвищення дійовості управлінських рішень, удосконалення роботи органів державної влади та органів місцевого самоврядування” [10].

Концепція містить основні принципи та завдання державної регіональної політики. Крім того, у ній детально розписано поетапність реалізації цієї політики, яку поділено на два етапи. Перший, з 2001 по 2003 рік можна умовно назвати установчим, а другий - з 2003 року – етапом подальшого розвитку державної регіональної політики.

Попри позитивний момент наявності самої Концепції, вона проте піддавалася критиці з боку фахівців за нецілісність та односторонність. Ось які зауваження висловлював до Концепції доктор політичних наук, професор Іван Варзар: „Україна - багатонаціональна країна, різноповерхова етноконструкція. Тому її регіональна політика не може не бути пов'язана з цими проблемами. Водночас урядовий проект Концепції регіональної політики не адекватизується з реальними етносоціальними процесами. Цей документ зацентровано переважно на економічних і монетарно-фіскальних питаннях. Під "регіонами" у ньому розуміються здебільшого географо-територіальні та державно-адміністративні феномени. Найрельєфніше в ньому відображено питання адміністративної, бюджетної та податкової реформ. Аспекти ж реформ етносоціальної, духовно-культурної та муніципальної, з якими регіональна політика проблемно "межує", майже замовчано. А про зовнішньополітичні аспекти - взагалі нічого..." [11; с.1].

Продовжуючи огляд напрацювань зі сфери регіоналістики зазначимо, що навіть побіжне заглиблення у проблему дозволяє виокремити низку праць та інституцій, які активно розробляють питання зі сфери політичної регіоналістики. Досить згадати хоча б Інститут регіональних досліджень НАН України, на чолі з академіком Мар'яном Долишнім, який базується у Львові, чи недержавну аналітичну організацію Центр дослідження регіональної політики, який знаходиться у Сумах.

Стосовно спеціалізованих наукових праць, присвячених регіоналістиці, то наразі окрім величезної маси прикладних досліджень, що присвячені проблемам які лежать у предметному полі політичної регіоналістики, цілісно проблема

регіоналістики (щоправда лише історичний її аспект) у методологічному вимірі присутня у статті Я.Верменича „Історична регіоналістика в Україні” [12].

Такий короткий огляд суті політичної регіоналістики і стану її розвитку на пострадянському просторі і в Україні дозволяє висловити кілька міркувань:

- по-перше, політична регіоналістика вже чітко заявила про себе як наукова дисципліна із викристалізованим предметним полем і тематичною структурою;

- на сьогодні на пострадянському просторі ведеться активна робота щодо наукового обґрунтування політичної регіоналістики, формування її методологічної бази, окреслення категоріального апарату, пояснення її актуальності та взаємозв'язку з практикою;

- в Україні поряд із іншими пострадянськими країнами вже також наявні розробки щодо методологічного забезпечення політичної регіоналістики як самостійної сфери знань;

- також в Україні спотерігається розуміння на державному рівні актуальності і важливості проблематики, що є предметним полем політичної регіоналістики;

- разом з тим остаточне становлення політичної регіоналістики як повноцінної наукової дисципліни потребує ще значних зусиль як на рівні обґрунтування, так і на рівні систематизації науково-методологічної бази, окреслення категоріального апарату і що найважливіше – на рівні активного функціонування її як навчальної дисципліни та методології прикладних досліджень.

-
1. Yamamoto G. Teoretical Considerations of Multilateralism and Regionalism // IDE Apec Study Center Working Paper Series 2002 – №2.
 2. Hans-Puhle H-J. Regions, Regionalism, and Regionalization in 20th-Century.
 3. Hubik. S. Social and Cultural Logic of Regionalism. Prague: CUA, 2001.
 4. Доморенок Е. Европейский регионализм: концепции и подходы. – ЕГУ, 2001.
 5. Мурадян А. Регионализм как проблема политологии // Вестн. Моск. ун-та. Сер.18. Социология и политология. 1995. №3.
 6. Вертинская Т.С. Понятие регионов в системе МЭО. Гуманитарныя і сацыяльныя навукі на зыходзе XX стагоддзя (Зб. навук. арт.) – Мн. 1998.
 7. Бусыгина И. Настоящее и будущее «Европы регионов». Мировая экономика и международные отношения. 1993. №9.
 8. Дегтярев А.К. Дон: фольклор и бюрократизм в регионалистской схеме // Полис. – 1999. – №5.
 9. Туровский Р. Основы и перспективы региональных политических исследований // полис. – №1. – 2001.
 10. Концепція державної регіональної політики. - URL: [http://myland.org.ua/uk/\(main\)/1817](http://myland.org.ua/uk/(main)/1817)
 11. Варзар І. Сильні регіони - міцна держава (етносоціальні аспекти) // Україна сьогодні, 2000, №46.
 12. Верменич Я. Історична регіоналістика в Україні // Український історичний журнал, 2002, №1. – URL: <http://history.org.ua/jornal/2002/2/St1.pdf>

**POLITICAL REGIONALISTIC:
A SUBJECT FIELD AND METHODOLOGICAL BASIS**

Volodymyr Melnyk, Lubomyr Skochylyas

*Ivan Franko National University in Lviv
Universytetska str, 1, Lviv, 79000, e-mail: filos@franko.lviv.ua*

The problem of political regionalistic evolution as scientific area is analyzed. It is traced process developments of approaches to understanding of terms and methods of research. The subject field and methodological basis of political regionalistic in the world, on post-soviet space, in Ukraine is formed.

Key words: regionalism, political regionalistic, methodology, political science

*Стаття надійшла до редколегії 01.06.2002,
прийнята до друку 10.10.2002.*